

Institut Filologii Germańskiej UG
ul. Wita Stwosza 51
80-308 Gdańsk

Prof. zw. dr hab. Andrzej Kątny
emerytowany prof. Uniwersytetu Gdańskiego

Gdańsk, 16.09.2023

**Recenzja dorobku naukowego i organizacyjnego doktor Marty Smykały w
związku z postępowaniem habilitacyjnym w dziedzinie nauk
humanistycznych w dyscyplinie językoznawstwo**

1. Prezentacja sylwetki

Pani doktor Marta Smykała uzyskała dyplom magistra lingwistyki stosowanej na Uniwersytecie Warszawskim w 1991 r.; od 1995 r. zatrudniona jest na etacie asystenta w Instytucie Filologii Germańskiej WSP w Rzeszowie, od 2007 – na etacie adiunkta. Od r. 2017 pracuje w Katedrze Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Rzeszowskiego.

Stopień doktora nauk humanistycznych uzyskała w roku 2006 na podstawie rozprawy „Zur kontrastiven Textologie am Beispiel der österreichischen und polnischen Tourismuswerbung” (promotor: prof. dr hab. Zofia Bilut-Homplewicz).

**2. Stwierdzenie spełnienia przesłanki, o której mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 3
Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. o istotnej aktywności naukowej realizowanej
w więcej niż jednej uczelni**

Pani dr Marta Smykała oprócz wieloletniej pracy naukowo-dydaktycznej w Uniwersytecie Rzeszowskim (przedtem WSP) odbyła w semestrze zimowym 2017/2018 **staż naukowy** na Uniwersytecie Warszawskim (Instytut Filologii Germańskiej). W okresie tym brała udział w badaniach prowadzonych przez *Laboratorium Lingwistyki Kulturowej i Międzykulturowej LaLiKuM*. Jednym z efektów naukowych tego stażu był artykuł opublikowany z Waldemarem Czachurem „Hassrede und Diskurskritik. Kontrastive Analyse und Mediendiskurs in Polen und in Deutschland [...]” (zob. art. nr 6 w p. 3, poniżej). Tym samym stwierdzam, iż ww. przesłanka została spełniona.

**3. Ocena osiągnięć naukowych, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2
Ustawy z dnia 20 lipca 2018 *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*:**

Cykl 10 artykułów o ramowym tytule *Analiza porównawcza polskich i niemieckich dyskursów o imigracji. Strategie nominacji, predykcji, argumentacji i praktyki multimodalnych*

1. (2016) „Wir schaffen das!“ Diskursive Strategien sprachlicher Konstituierung des Beginns der Flüchtlingskrise und ihrer Hauptakteure im Pressediskurs am Beispiel der Wochenzeitung „DIE ZEIT“. „tekst i dyskurs – text und diskurs“, 9, 183-202.
2. (2017) „Wir“ und „Die“ (Flüchtlinge). Zur sprachlichen Profilierung des Selbstbildes der Deutschen im Pressediskurs zu Beginn der Flüchtlingskrise. W: Z. Bilut-Homplewicz & M. Krauz (red.), Text im Fokus zweier Linguistiken. Aus der polonistischen und germanistischen Forschung (163-182). Frankfurt a. M.: Verlag Peter Lang.
3. (2018) Obraz kryzysu migracyjnego i migranta w prasie niemieckiej na podstawie tygodnika DIE ZEIT. W: E. Bilas-Pleszak, J. Przyklenk & A. Rejter (red.), Wędrowka, podróż, migracja w języku i kulturze (139-161). Katowice: Wyd. Uniwersytetu Śląskiego.
4. (2018) Die Flüchtlingskrise 2015 im Spiegel der polnischen Presse. Eine Analyse von Nominationsstrategien. „Stylistyka“, XXVII, 291-319.
5. (2018) Zu Benennungsstrategien von Migranten im polnischen und deutschen Migrationsdiskurs im Kontext der Hassrede und des Konzepts semantischer Kämpfe. „tekst i dyskurs – text und diskurs“, 11, 225-252.
6. (2020) Hassrede und Diskurskritik. Kontrastive Analyse der Mediendiskurse über Migration in Polen und in Deutschland zu Beginn der Flüchtlingskrise in Europa (współautor: Waldemar Czachur). W: J. Makowski (red.): Hassrede – ein multidimensionales Phänomen im interdisziplinären Vergleich (89-109). Łódź: Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego.
7. (2020) Darstellung von Migrant*innen und Migration in Lehrwerken für Deutsch als Fremdsprache in Polen (współautorka: Agnieszka Mac). W: S. Schütze & E. Matthes (red.), Migration und Bildungsmedien (227-242). Bad Heilbrunn: Verlag Julius Klinkhardt KG.
8. (2021) Kategoria toposu w lingwistycznej analizie dyskursu na przykładzie badań polskiego i niemieckiego dyskursu migracyjnego. „tekst i dyskurs – text und diskurs“, 14, 301-332.
9. (2022) Interlinguistische und interdiskursive Kontrastivität am Beispiel der linguistischen Forschung zum Migrationsdiskurs in Polen und in Deutschland. „Forum Lingwistyczne“, 10, 1-26.
10. (2022) Multimodal Practices of Empathy and Fear in Polish Refugee Discourse: Analysis of Magazine Covers (współautorzy: Waldemar Czachur, Roman Opiłowski). „GEMA Online® Journal of Language Studies“, 22(3), 63-85.

Bazę empiryczną większości artykułów stanowią wybrane teksty z tygodnika „Die Zeit” (sierpień 2015 do 2016) oraz z polskich tygodników opinii: „Polityka”, „Wprost”, „Niedziela”, „Tygodnik Powszechny”, „Gazeta Polska”, „Angora”, „Gość Niedzielny”, „wSieci”, „Do Rzeczy”, oraz gazet codziennych: „Gazeta Wyborcza” i „Gazeta Polska Codziennie”. Teksty zawierające artykuły o imigracji tworzą korpus – zgodnie z przyjętą zasadą, iż dyskursem są tematycznie powiązane ze sobą teksty. W swoich badaniach Habilitantka posługuje się głównie modelem

Wielopoziomowej lingwistycznej analizy dyskursu – DIMEAN zaproponowanym przez Ingo Warnke i Jürgena Spitzmüllera¹. Model ten obejmuje na płaszczyźnie transtekstualnej m.in. podstawowe figury semantyki dyskursu, ramy (*frames*), toposy, intertekstualność; natomiast na płaszczyźnie intratekstualnej koncentruje się na analizie słowa (słowa kluczowe, słowa stygmaty, okazjonalizmy), analizie propozycji (figury retoryczne, metafory, implikatury, presupozycje, akty mowy) oraz na analizie działań dyskursywnych (np. role interakcyjne autora, adresatów, społeczna stratyfikacja, *Voice, Ideology Brokers*).

Habilitantka sformułowała swój cel badawczy jako analizę porównawczą „dyskursu imigracyjnego w prasie polskiej i niemieckiej. Poprzez porównanie obu dyskursów [...] chcę uzyskać wgląd w sposób prezentowania zjawiska imigracji i imigrantów w obu krajach, a co za tym idzie zrekonstruować wytwarzaną i dystrybuowaną w obu dyskursach wiedzę kolektywną na temat imigracji, by móc porównać ze sobą dwa ‘dyskursywne obrazy świata’ (Czachur 2011) dwóch wspólnot dyskursywnych” (Autoreferat, s. 8-9).

Pierwszy artykuł „*Damy radę*”. *Strategie dyskursywne językowego konstituowania początku kryzysu uchodźczego* [...] stanowi wstęp do cyklu artykułów i pełni funkcję rekonesansu badawczego. Analiza płaszczyzny leksykalnej artykułów z tygodnika „Die Zeit” z sierpnia i września 2015 r. (apogeum kryzysu uchodźczego) pozwoliła wyeksplikować strategie nazywania początku kryzysu oraz uchodźców. Habilitantka posiłkuje się w tej analizie teorią walk semantycznych (Felder 2010) i strategiami perswazji. Masowy napływ imigrantów do Niemiec został przedstawiony jako zjawisko pozytywne; autorzy artykułów osiągnęli to m.in. poprzez stosowanie neutralnych lub pozytywnie nacechowanych określeń dotyczących imigrantów oraz za pomocą argumentacji wskazującej na korzyści demograficzne i ekonomiczne dla społeczeństwa niemieckiego, czy też argumentacji odwołującej się do narodowej dumy.

W drugim artykule „*My*” i „*tamci*” (uchodźcy). *O językowym profilowaniu wizerunku Niemców w dyskursie prasowym* [...] badaczka pokazuje, że kryzys uchodźczy na początkowym etapie wywołał w Niemczech dyskusję na temat tożsamości i samopostrzegania. Analiza tekstów pozwoliła określić sposoby profilowania własnego wizerunku, który należy rozumieć jako proces wartościowania. W oparciu o literaturę przedmiotu (Czachur, Warnke, Bartmiński) Habilitantka wskazuje na fakt, iż dyskursywny obraz świata jest językowo konstruowany, negocjowany przy pomocy argumentów i rozpowszechniany za pomocą mediów. Analiza koncentruje się na płaszczyźnie leksykalnej i odnosi się do aktorów (podmiotów) dyskursu.

¹ Tłumaczenie na język polski dostępne w *Text und Diskurs* 2 (2009), 123-147.

Trzeci artykuł opracowany w języku polskim *Obraz kryzysu migracyjnego i migranta w prasie niemieckiej na podstawie tygodnika „Die Zeit”* nawiązuje do dwóch poprzednich; korpus poszerzony o dalsze numery czasopisma (wrzesień 2015 – wrzesień 2016) pozwolił uzyskać wgląd w częściową zmianę nastrojów: od euforii (Willkommenskultur, ‘kultura gościnności’) na początku kryzysu, do pojawienia się głosów krytycznych wywołanych przez negatywne i karalne zachowania oraz czyny grup lub pojedynczych imigrantów (noc sylwestrowa w Kolonii i napaści emigrantów na kobiety aż do apogeum w roku 2016, naznaczonym serią zamachów na obywateli niemieckich). Analiza tekstów na płaszczyźnie intratekstualnej, ograniczona do słów kluczy i sposobów konceptualizacji, pozwoliła uzyskać wgląd w rozwój sposobu narracji i kreowanie (konstruowanie) rzeczywistości społecznej. Badaczka wyróżniła kilka rodzajów określeń aktorów (podmiotów) imigracji z podziałem na inkluzywne (akceptujące przybyszy) i (rzadziej występujące) wykluczające, wskazujące na ich obcość i kulturową inność. Przydatnym do dalszego zróżnicowania nazw okazał się zaproponowany przez Autorkę podział na cztery perspektywy nominacji: perspektywę humanitaryzmu, gospodarzy /autochtonów, proceduralną (urzędniczą) i kultury gościnności.

W kolejnym, czwartym artykule zatytułowanym *Kryzys uchodźczy 2015 w zwierciadle polskiej prasy. Analiza strategii nominacji* Habilitantka podejmuje próbę odpowiedzi na pytanie: Jaki obraz kryzysu uchodźczego konstruują i przekazują czasopisma polskie takie, jak: „Polityka”, „Wprost”, „Niedziela”. Badaniem objęty został okres od sierpnia do października 2015. Analizie poddano słowa kluczowe; Autorka nawiązała tu do założeń metodologicznych walk semantycznych Feldera – chodzi tu o „próby ‘przeforsowywania’ w dyskursach określonych (specyficznych) wzorców działania i myślenia” (Autoreferat, s. 14/15). Walki te można analizować na poziomie znaczeń (np. *kryzys migracyjny* a *kryzys uchodźczy*), na poziomie konceptualnym (*kryzys* a *wyzwanie*, *szansa*) i pragmatycznym. W artykule przeprowadzono analizę tych słów oddzielnie dla każdego czasopisma i skonfrontowano ją z obrazem kreowanym w tygodniku „Die Zeit”. W piątym artykule *Strategie nazywania imigrantów w polskim i niemieckim dyskursie migracyjnym w kontekście mowy nienawiści i koncepcji walk semantycznych* korpus poszerzony został o konserwatywną i prawicowo-populistyczną „Gazetę Polską”. Analiza słów kluczowych wykazała – jak można się było spodziewać – jednoznacznie wrogi stosunek do uchodźców, przejawiający się w negatywnych określeniach uchodźców i mowie nienawiści. Tematyka mowy nienawiści kontynuowana jest w artykule opublikowanym wspólnie z Waldemarem Czachurem.

W artykule *Obrazowanie migrantów i migracji w podręcznikach do języka niemieckiego jako obcego w Polsce*, opracowanym wspólnie z Agnieszką Mac, korpus badawczy stanowiły podręczniki opublikowane w Polsce i w Niemczech po

roku 1990. W autoreferacie (s. 19) Autorka stwierdza: „Założyłyśmy, że podręczniki przeznaczone dla uczących się w Polsce przedstawiają kwestie migracji inaczej niż podręczniki pisane w środowisku wielokulturowym. Przedmiotem naszego zainteresowania było zatem ukazywanie światopoglądów dyskursywnych [...]”. Analiza podręczników wykazała, że w nich w zasadzie imigranci „właściwie są nieobecni”. Uważam, że Autorki popełniły tutaj błąd metodologiczny na etapie planowania badań i bazy empirycznej (tzn. korpusu). Korpus tworzony jest przez badacza; jego tworzenie zakłada ogólną znajomość treści tekstów². Wstępny ogląd podręczników powinien spowodować rezygnację z badania problemu w polskich podręcznikach. Stwierdzenie „W najnowszych podręcznikach nie można znaleźć żadnych odniesień do kryzysu migracyjnego z 2015 roku [...]” jest naiwne. Podręcznik to nie czasopismo (miesięcznik lub tygodnik), jego tworzenie trwa z reguły (w zależności od liczby autorów) do kilku lat (opracowanie merytoryczne, recenzje wydawnicze, ekspertyza rzeczoznawcy dopuszczająca podręcznik do użytku szkolnego) i trudno wymagać, by uwzględniać w nim aktualne procesy i zjawiska. W niemieckich podręcznikach są natomiast liczne odniesienia do procesów migracji, ponieważ Niemcy jako społeczeństwo wielokulturowe mają z migracją do czynienia od kilkudziesięciu lat, stąd też – jak wykazała analiza – przedstawiani są nie jako „obcy”, lecz raczej jako współobywatele. Autorki wskazują też na wcześniejsze urzędowe opracowanie prezentujące opinię, iż w większości podręczników sprzed roku 2000 integrację uchodźców przedstawiono jako nieudaną. Mimo krytycznej oceny w odniesieniu do analizy polskich podręczników oceniam ten artykuł jako wartościowy. Autorki podkreślają w zakończeniu, iż podręczniki niemieckie nie odzwierciedlają rzeczywistego obrazu migrantów (który m.in. prezentowany jest w prasie).

W dwóch kolejnych artykułach Habilitantka eksploruje wykorzystanie kategorii toposu w różnych dyscyplinach (m.in. retoryka, literaturoznawstwo) oraz w analizie dyskursu. Wskazuje m.in. na fakt, iż w opracowaniach polonistycznych zamiast tego pojęcia stosuje się inne kategorie, jak m.in. *obraz, postawa, figura, punkt widzenia, stereotyp, motyw*. Cykl artykułów zamyka opracowane wspólnie z Waldemarem Czachurem i Romanem Opilowskim studium pod tytułem *Multimodal Practices of Empathy and Fear in Polish Refugee Discourse*. Celem opracowania było „scharakteryzowanie multimodalnych praktyk empatii i strachu wykorzystywanych w dyskursie migracyjnym w Polsce w latach 2015-2017” (Autoreferat, s. 21). Korpus badawczy obejmował okładki 10 pism (takich, jak m.in. „Angora”, „Gość Niedzielny”, „Polityka”, „Newsweek Polska”, „Do Rzeczy”, „Gazeta Polska”, „Tygodnik Powszechny”) z lat 2015-2017 przedstawiające uchodźców – w sumie 36 okładek. Analiza wykazała, iż liberalne pisma prezentowały uchodźców z perspektywy humanitarnej, wykorzystując toposy dziecka, rodziny, braterstwa, osób

² Zob. Czachur (2011): *Diskursive Bilder im Kontrast*. Wrocław, s. 204

starszych czy też wartości chrześcijańskich; natomiast konserwatywne stosowały generalizacje o negatywnych konotacjach, wykorzystując topos wroga, terroryzmu, religijnego fundamentalizmu, agresji hitlerowskiej na Polskę, hegemonii Niemiec. To połączenie obrazu z nagłówkiem oraz intertekstualne i *interpiktorialne*³ relacje są przez autorów analizowane i przedstawione w sposób precyzyjny i zrozumiały dla czytelników spoza polskiego kręgu kulturowego.

Podsumowując stwierdzam, iż **przesłanka** sformułowana w art. 219 ust. 1 pkt. 2b Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* **została spełniona**. Przedłożony do oceny cykl 10 artykułów o ramowym tytule *Analiza porównawcza polskich i niemieckich dyskursów o imigracji* [...] stanowi rzetelną naukową analizę medialnego konstruowania obrazu dotyczącego imigracji i imigrantów w prasie polskiej i niemieckiej. W większości artykułów obraz ten był konstruowany na płaszczyźnie językowej, a tylko w dwóch również na płaszczyźnie wizualnej. Kandydatka wykazała się bardzo dobrą znajomością literatury fachowej zagranicznej i krajowej, wskazując na różnice w terminologii i w zakresie pojęciowym. Założony cel: „analiza porównawcza dyskursu imigracyjnego w prasie niemieckiej i polskiej” (Autoreferat, s. 8) oraz rekonstrukcja wytwarzanej i dystrybuowanej wiedzy w obu dyskursach został osiągnięty. Stało się to możliwe dzięki dobrze zestawionemu korpusowi tekstów oraz trafnie zastosowanym narzędziom badawczym. Należy podkreślić, iż wspomniany cykl artykułów stanowi wkład do badań nad dyskursem imigracyjnym; analiza na płaszczyźnie leksykalnej pokazała praktyki komunikacyjne służące konstruowaniu negatywnego obrazu Obcego.

4. Ogólna ocena publikacji po uzyskaniu stopnia doktora

Po uzyskaniu stopnia doktora Pani dr Marta Smykała opublikowała zmodyfikowaną wersję rozprawy doktorskiej „*Wenn jemand eine Reise tut...*” *Die kontrastive Textologie am Beispiel der österreichischen und polnischen Tourismuswerbung* (Frankfurt a.M. 2015) w prestiżowej serii *Studien zur Text- und Diskursforschung*. W monografii poddano analizie kontrastywnej austriackie i polskie prospekty turystyczne, głównie pod kątem ich funkcji komunikatywnych i perswazyjnych. Analiza wykazała różnice w realizacji funkcji komunikacyjnych (np. funkcji ekspresywnej).

Po doktoracie dr Marta Smykała opublikowała **18 artykułów**; w 8 artykułach eksploruje problemy związane z tematyką rozprawy doktorskiej. Drugi ważny kierunek stanowią rozważania na temat lingwistyki tekstu w perspektywie kontrastywnej oraz analizy podręczników szkolnych również w ujęciu kontrastywnym. Artykuły te ukazywały się w tomach zbiorowych wydanych w Niemczech (Peter Lang) i Tokyo: Sophia University Press, rzadziej natomiast w

³ *Interpictorial* w języku angielskim – trudno mi znaleźć polski odpowiednik.

oficynach polskich (np. Wrocław: Atut, Warszawa: Euro-Edukacja, Katowice: Wyd. Uniwersytetu Śląskiego) oraz sporadycznie w znanych i punktowanych czasopismach: *Glottodidactica*, *Stylistyka*, *Colloquia Germanica Stetinensia*, *Humanities and Social Sciences Research Journal*. Nie wchodząc w szczegóły mogę stwierdzić, iż cechuje je ogólnie dobry poziom naukowy, uwzględniający stan badań w kraju i (głównie) w Niemczech.

Na podkreślenie zasługuje fakt, iż Habilitantka była **współredaktorką** 5 tomów zbiorowych – wymienię dwa najważniejsze: *Lingwistyka tekstu w Niemczech. Pojęcia, problemy, perspektywy*. Wrocław 2009 oraz *Lingwistyka tekstu w Polsce i w Niemczech*, T. II. Wystąpiła z referatem na **20 konferencjach naukowych** (po doktoracie), m.in. w Helsinkach (2017), na Rhodos (2007), Bozen (2018), Bielefeld (2019), Chur (2019) oraz w krajowych ośrodkach uniwersyteckich.

Wysoko oceniam jej udział w charakterze wykonawcy w kilku **projektach naukowych**: *Lingwistyka tekstu w Polsce i w Niemczech*, projekt realizowany z Uniwersytetem w Halle-Wittenberg (2007-2009): grant Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej > efekt: dwa tomy zbiorowe; projekt *Text und Stil/Tekst i styl* (2009-2010) jak wyżej > efekt: tom zbiorowy *Text und Stil*, red. Zofia Bilut-Homplewicz, Marta Smykała et al., Frankfurt 2010; wykonawca/uczestnik projektu restrukturyzacyjnego z MNiSW (2013-2015), *Lingwistyka mediów. komunikacja multimodalna, międzykulturowe dyskursy medialne*, kierownik projektu: dr hab. Roman Opilowski, prof. UW. > *Lingwistyka mediów: antologia tłumaczeń* pod red. R. Opilowskiego, J. Jarosza, P. Staniewskiego.

Pani dr Marta Smykała wykazuje dużą aktywność w międzynarodowych lub krajowych organizacjach i towarzystwach naukowych:

- Ośrodek Badawczo-Dydaktyczny i Transferu Wiedzy Tekst-Dyskurs-Komunikacja: członek-założyciel;
- Internationale Gesellschaft für systematische und historische Schulbuch- und Bildungsmedienforschung: członek;
- Internationale Vereinigung für Germanistik: członek;
- Opiekun Studenckiego Koła Naukowego Translatoryki i Komunikacji Międzykulturowej „Hieronymus” w IFG Uniwersytetu Rzeszowskiego (2012-2015, od roku 2013 wraz z dr Agnieszką Buk).

Konkludując stwierdzam z pełnym przekonaniem, iż przedłożony cykl artykułów, jak i całokształt dorobku badawczego realizowanego w więcej niż jednej uczelni spełniają wymogi *Ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* z dnia 20 lipca 2018 r. (art. 219) i tym samym udzielam Pani dr Marcie Smykale rekomendacji do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego w dziedzinie nauk humanistycznych, w dyscyplinie językoznawstwo.